

FINLYANDIYA TA'LIM TIZIMI VA UNING AFZALLIKLARI

Ergasheva Nodira Alijon qizi

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Professional ta'lim va san'at fakulteti 2 - kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18077642>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Finlyandiya ta'lim tizimining tuzilishi, rivojlanish tamoyillari, o'quvchilarning farovonligini ta'minlash bo'yicha yondashuvlar, o'qituvchilar tayyorlashning o'ziga xos jihatlari hamda tizimning dunyo miqyosidagi muvaffaqiyati keng yoritilgan. Finlyandiya modeli o'zining inklyuzivligi, tenglikka asoslangan siyosati, o'quvchilarga individual yondashuv, baholashning yangicha usullari va o'qituvchilarning yuksak mavqei bilan ajralib turadi. Maqolada ta'lim jarayonida stressni kamaytirish, bolalarning psixologik salomatligini qo'llab-quvvatlash, o'quvchilarni jamiyatga moslashtirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash kabi ustuvor jihatlari asoslab berilgan. Shuningdek, Finlyandiya tajribasining boshqa mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ahamiyati ham tahlil qilingan. Maqola yakunida umumiy xulosa va amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Finlyandiya ta'lim tizimi, inklyuziv ta'lim, o'qituvchi nufuzi, tenglik, kompetensiyaga asoslangan ta'lim, kasbiy ta'lim, o'quvchi farovonligi, PISA, ta'lim islohoti.

Dunyo miqyosida yuqori baholanayotgan va eng samarali ta'lim tizimlaridan biri sifatida e'tirof etilayotgan Finlyandiya ta'lim tizimi bugungi kunda ko'plab davlatlar uchun o'rganilishi zarur bo'lgan namunali modelga aylangan. Bu tizimning muvaffaqiyati tasodifiy emas, balki uzoq yillar davomida olib borilgan ilmiy asoslangan islohotlar, o'qituvchilar kasbining yuqori nufuzi, o'quvchilarning farovonligini ta'minlashga qaratilgan siyosatlar va jamiyatning ta'limga bo'lgan yuqori ishonchi natijasidir. Finlyandiya ta'lim modeli nafaqat raqamlar, reytinglar yoki xalqaro testlar natijalari bilan emas, balki insonparvarlik, soddalik, erkinlik va barqarorlik kabi qadriyatlarga tayangan holda shakllanganligi bilan ajraladi.

Finlyandiya ta'lim tizimi eng avvalo erta bolalik ta'limi va parvarishiga asoslanadi. 0–6 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan ECEC dasturi bolaning har tomonlama rivojlanishini ko'zda tutadi. Bu bosqichda ta'limning asosiy maqsadi bolani maktabga majburan tayyorlash emas, balki uning qiziqishi, tabiatga muhabbati, atrof-muhitni anglash, mustaqil fikrlash, jamoada ishlash kabi ko'nikmalarini shakllantirishdir. Bolalar bog'chalari davlat tomonidan moliyalashtiriladi, farzandi bor oilalarga esa zarur moddiy yordamlar ko'rsatiladi.

Shu sababli barcha bolalar teng sharoitda ta'lim-tarbiya oladi. 6 yoshdan boshlab bolalar majburiy maktabga tayyorlov kursiga qatnaydi. Mazkur bosqichda o'quvchi eng avvalo o'qishni yaxshi ko'rish, o'z fikrini erkin ifoda etish, muloqot qilish va muammolarni hal qilishni o'rganadi. An'anaviy yodlash yoki qattiq intizom o'rniga yumshoq pedagogik yondashuv, o'yinlar orqali o'rganish, tasviriy san'at, musiqiy mashg'ulotlar va jismoniy faollikni rag'batlantirish tizimning ajralmas qismidir. Bu esa bolaning psixologik tayyorgarligini mustahkamlaydi va maktab hayotiga moslashuv jarayonini yengillashtiradi.

Finlyandiya ta'lim tizimining asosiy qismi — 9 yillik majburiy umumiy o'rta maktabdir. Bu bosqichda barcha o'quvchilar bir xil o'quv dasturi asosida tahsil oladi, sinflar bo'yicha ajratish yoki "kuchsiz" va "kuchli" o'quvchilar deyish umuman mavjud emas. Har bir o'quvchi teng huquqli va teng imkoniyatli shaxs sifatida ko'riladi. Bu tizim ijtimoiy adolatni ta'minlash, farzandlar o'rtasida ijtimoiy tabaqalanishning oldini olishga xizmat qiladi.

Maktabdagi darslar ortiqcha yuklamalardan holi bo'lib, o'quvchilar kuniga 4–5 soat dars o'taydi. Uy vazifalari ham juda kam, chunki asosiy o'quv jarayoni maktabning o'zida bajarilishi lozim. Darslar orasidagi tanaffuslar 15–20 daqiqadan iborat bo'lib, bolalar tashqariga chiqishi, nafas ochishi, o'ynashi yoki dam olishi mumkin. Bunday yondashuv bolaning sog'lig'iga, psixologik holatiga va konsentratsiya qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Finlyandiya ta'lim tizimida baholash jarayoni o'ziga xos bo'lib, ko'plab davlatlardagi kabi qat'iy, bosimga asoslangan testlar bilan belgilanmaydi. O'quvchilarning natijalari kundalik kuzatuv, loyihalar, og'zaki javoblar va ijodiy ishlar orqali baholanadi. 1–6-sinflarda raqamli baholash umuman qo'llanmaydi. Bu esa o'quvchini bahodan qo'rqib emas, bilim olishdan zavq olib o'rganishga undaydi. 9-sinfga kelibgina umumlashtirilgan baholash joriy qilinadi. Lekin bu bosqichda ham o'qituvchilar individual yondashuvni qo'llashadi.

Finlyandiya maktablarida eng asosiy ustuvorliklardan biri — o'quvchilarning farovonligini ta'minlashdir. Barchaga bepul tushlik beriladi, bu tushlik sog'lom ovqatlanish standartlariga to'liq mos bo'ladi. Maktabda psixolog, ijtimoiy xodim, logoped, maxsus pedagog, tibbiyot xodimi doimiy faoliyat yuritadi.

Agar biror o'quvchi darsda qiynalayotgan bo'lsa, unga darhol maxsus yordam ko'rsatiladi. Bu yordam o'quvchini ortda qolgan deb hisoblash emas, balki uni qo'llab-quvvatlash va rivojlanishiga yordam berish sifatida tushuniladi.

Eng e'tiborga molik jihati — o'qituvchilar tayyorlash tizimidir. Finlyandiyada o'qituvchi bo'lish juda qiyin, chunki bu kasb davlatda eng nufuzli kasblar qatoriga kiradi. O'qituvchilar universitetlarda magistratura darajasida tayyorlanadi, ular faqat nazariy bilim emas, balki pedagogik tadqiqotlar, psixologiya, metodika va amaliy mashg'ulotlarni chuqur o'zlashtiradi.

Har bir o'qituvchi o'quv dasturini o'z maktabi yoki sinfi imkoniyatlariga qarab mustaqil tuzishi, dars o'tish metodikasini tanlashi mumkin. Bu mustaqillik o'qituvchilarning mas'uliyatini oshiradi, ularni ijodkorlikka undaydi. Finlyandiya ta'lim tizimida kasbiy ta'lim (VET) katta ahamiyatga ega. 9-sinfni bitirgan o'quvchilarning yarmidan ko'pi kasbiy yo'nalishni tanlaydi.

Bu tizim o'quvchilarga real ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot o'tash, kasbning barcha jarayonlarini amalda sinab ko'rish imkonini beradi. Kasbiy ta'limning oliy ta'lim bilan uzluksiz bog'langan bo'lishi esa yoshlarning keyinchalik istasa universitetga kirishiga yo'l ochadi. Oliy ta'lim esa ikki yo'nalishdan iborat: universitetlar (ilmiy yo'nalish) va amaliy fanlar universitetlari.

Oliy ta'limning aksariyat qismi bepul bo'lib, talabalar ilmiy izlanishlar, innovatsion loyihalar va xalqaro almashinuv dasturlarida faol ishtirok etadi. Finlyandiya universitetlari Yevropada eng ilg'or ilmiy markazlar qatoriga kiradi. Shu bilan birga, Finlyandiya ta'lim tizimida muammolar ham mavjud. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar, bolaning erta yoshda smartfon ishlatishi, o'qituvchilar yetishmasligi kabi muammolar kuzatilmoqda.

Biroq Finlyandiya hukumati bu muammolarni tezkor tahlil qilish, ilmiy asoslangan islohotlar joriy etish orqali bartaraf etishga harakat qilmoqda. 2025 yilda maktablarda telefonlardan foydalanishga cheklov qo'yish haqidagi qonunning qabul qilinishi ham shular jumlasidan.

Umuman olganda, Finlyandiya ta'lim tizimi dunyoda o'zining insonparvarlik, oddiylik, barqarorlik va yuqori samaradorligi bilan mashhur. Bu tizim har bir o'quvchining ehtiyojini inobatga oladi, o'qituvchiga to'liq ishonch bildiradi, ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikda ishlaydi. Bolalar uchun xavfsiz, qulay va motivatsion ta'lim muhiti yaratish uning asosiy maqsadidir. Shuning uchun Finlyandiya ta'lim tizimi dunyo uchun o'rnak bo'lib kelmoqda.

Xulosa

Finlyandiya ta'lim tizimi o'zining yuqori samaradorligi, insonparvarlik tamoyillari, o'qituvchilar kasbining yuksak mavqei, o'quvchilarning farovonligini ta'minlashga qaratilgan siyosati bilan dunyoda eng ilg'or ta'lim modellardan biri sifatida e'tirof etilgan. Mazkur tizim o'quvchilarning stressdan yiroq, erkin, ijodkorlikka yo'naltirilgan muhitda o'qishiga imkon beradi. Finlyandiya ta'lim tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'limda yuksak natijalarga erishish uchun qat'iy nazorat, ortiqcha yuklama yoki keskin raqobat emas, balki ishonch, barqarorlik, tenglik va o'qituvchining yuqori malakasi muhim omildir. Bu tizimning O'zbekiston ta'limi uchun o'rganilishi zarur bo'lgan ko'plab jihatlari mavjud bo'lib, xususan, o'qituvchilar tayyorlash, o'quvchilarga individual yondashuv, baholash tizimini isloh qilish, maktablarda bolalarning psixologik salomatligini qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlar alohida ahamiyatga ega. Shunday qilib, Finlyandiya ta'lim tizimi zamonaviy ta'limning eng ilg'or namunasi sifatida bugungi kunda global ta'lim tizimlari rivojlanishida muhim o'rin tutmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sahlberg, P. Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?
2. Finnish National Agency for Education. Rasmiy hisobotlar va statistik ma'lumotlar.
3. OECD, PISA natijalari bo'yicha yillik sharhlar.
4. Halinen, I. The Finnish Core Curriculum: A Case Study.
5. Simola, H. The Finnish Miracle of Education.
6. Finlyandiya Ta'lim va Madaniyat Vazirligi rasmiy nashrlari.
7. Alexander, R. Education in Finland: Comparative Study Materials.
8. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim sifatini baholash agentligi sharhlari.